

dr hab. Iwona Wronka
Zakład Antropologii
Instytut Zoologii i Badań Biomedycznych
Uniwersytet Jagielloński

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Recenzja

rozprawy doktorskiej

mgr Katarzyny Kuźniarskiej pt. „Uwarunkowania umieralności wśród XIX-wiecznych katolików z parafii św. Maurycego i św. Mikołaja we Wrocławiu”

Rozprawa doktorska mgr Katarzyny Kuźniarskiej została wykonana w Katedrze Antropologii Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu pod kierunkiem dr hab. Haliny Kołodziej, prof. UP we Wrocławiu. Praca ma strukturę tradycyjnego jednolitego opracowania, typowego dla prac na stopień naukowy. Manuskrypt łącznie liczy 161 strony, w tym 15 stron zajmuje aneks. Piśmiennictwo obejmuje 151 pozycji. Praca zawiera 36 tabel i jest ilustrowana 23 rycinami. Dodatkowe 23 tabele umieszczono w aneksie.

Wydział Biologii

Instytut Zoologii

i Badań Biomedycznych

Wartość naukowa rozprawy:

Głównym celem pracy mgr Katarzyny Kuźniarskiej była próba oceny uwarunkowań umieralności wśród ludności katolickiej zamieszkującej w dwóch wrocławskich parafiach Św. Maurycego i Św. Mikołaja, w latach 1855-74. Wybór tematu pracy oceniam wysoko. Analizowane zagadnienie mieści się w obszarze paleodemografii, której głównym celem jest odtworzenie struktury i dynamiki populacji historycznych. Rozprawa doktorska pani Katarzyny Kuźniarskiej bardzo dobrze wpisuje się w popularny obecnie zarówno wśród naukowców z polskich, jak i zagranicznych ośrodków nurt badań biologii populacji historycznych. Większość opublikowanych w tym zakresie prac dotyczy jednak analiz serii szkieletowych, w których określenie z dużą dokładnością wieku zgonu oraz jego przyczyny w wielu przypadkach jest niemożliwe. Badania paleodemograficzne dostarczają informacji, których nie można uzyskać na podstawie analiz osteologicznych, a Pani Katarzyna Kuźniarska zastosowała metody paleodemografii aby zaprezentować w swojej rozprawie doktorskiej bardzo wnikliwą ocenę wybranych zjawisk biologicznych w populacji wrocławskiej w XIX wieku, skupiając przede wszystkim na przyczynach umieralności. Długość życia jest jednym z podstawowych parametrów biologicznych i w dużym stopniu zależy od środowiska życia. W warunkach naturalnych niewiele

ul. Gronostajowa 9

30-387 Kraków

tel.: +48 12 664 50 06

+48 12 664 50 07

fax: +48 12 664 51 01

sekretariat.izibb@uj.edu.pl

www.izibb.wb.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

zwierząt dożywa okresu starości. Również u człowieka widoczny jest związek pomiędzy przeciętną długością życia w danej populacji a warunkami biologiczno-geograficznymi, ekonomicznymi i społecznymi. Różnice w przeciętnej długości życia pomiędzy krajami o różnym stopniu rozwoju wynoszą obecnie ponad 30 lat. Wyniki przedstawione w rozprawie doktorskiej Pani Katarzyny Kuźniańskiej pokazują wpływ środowiska życia na umieralność. Mimo, że badania dotyczą tylko XIX-wiecznej ludności, stanowią one istotny wkład w dyskusje na temat biologii populacji ludzkich i po porównaniu do wyników prac dotyczących innych epok oraz danych współczesnych mogą dostarczyć cennych informacji na temat zmian w strukturze wiekowej populacji ludzkich oraz czynników wpływających na te zmiany. Rozprawa doktorska pani Katarzyny Kuźniańskiej przedstawia oryginalne wyniki badań o dużej wartości naukowej. Mam nadzieję, że zaowocuje ona artykułami w czasopismach, które z pewnością spotkają się z dużym zainteresowaniem innych antropologów i szybko osiągną wysokie wskaźniki cytowalności. Wyniki pracy ukazują biologiczne konsekwencje przemian cywilizacyjnych, mogą więc mieć także znaczenie praktyczne i stanowić istotną wskazówkę dla długotrwałej polityki społecznej ponieważ umożliwiają prognozowanie skutków obecnie zachodzących przemian gospodarczych i społecznych.

Warto także zaznaczyć, że pomimo, iż badania paleodemograficzne nie są nowością, rzadko podejmowane są przez badaczy. Wynika to głównie z problemów technicznych, które Autorka wymienia we Wstępie pracy. Niewątpliwie analiza ksiąg parafialnych nie należy do najłatwiejszych zadań. Trudności pojawiają się już na samym początku, kiedy konieczne jest uzyskanie dostępu do bezcennych, często jedynych egzemplarzy wiekowych woluminów. Również czytanie ksiąg wymaga wielkiej cierpliwości ponieważ pisane są one odręcznie, archaicznym stylem "przetykanym" łaciną. Niewątpliwie nie można badań paleodemograficznych zakwalifikować do szybkich i prostych. Doceniam ogrom pracy technicznej, jaki Autorka musiała wykonać aby uzyskać dane do analiz i również z tego powodu wysoko oceniam wybór tematu rozprawy.

Wartość merytoryczna rozprawy

Rozprawa nieco różni się swoją strukturą od klasycznych prac w naukach biologicznych, szczególnie eksperymentalnych. Pierwsze rozdziały to: *Wstęp*, w którym autorka omawia dotychczasowe najważniejsze osiągnięcia z dziedziny paleodemografii oraz *Cel pracy*, w którym formułuje zadania badawcze, których wykonanie jest konieczne do osiągnięcia celu. Kolejny rozdział zatytułowany: *Źródła historyczne* opisuje tło historyczne przemian demograficznych w Prowincji

Wydział Biologii

Instytut Zoologii

i Badań Biomedycznych

ul. Gronostajowa 9

30-387 Kraków

tel.: +48 12 664 50 06

+48 12 664 50 07

fax: +48 12 664 51 01

sekretariat.izibb@uj.edu.pl

www.izibb.wb.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Śląskiej w XIX wieku oraz pruskie źródła historyczne do badań populacji w XIX wieku. Następny rozdział *Materiał i metody* przedstawia metody pozyskiwania materiałów źródłowych, charakterystyki: zapisów w księgach badanych parafii, materiał do badań oraz zastosowaną klasyfikację materiału. Prezentuje także zastosowane testy statystyczne. Rozdział ten nie wspomina o metodach analiz paleodemograficznych. Uzasadnienie wyboru wskaźników demograficznych oraz ich prezentacja następuje dopiero w dalszej części pracy. Na uwagę zasługuje rozdział piąty *Ocena rzetelności ksiąg jako źródeł*. Pokazuje on skrupulatność Doktorantki oraz ostrożne i krytyczne podejście do danych wyjściowych a w konsekwencji do otrzymanych wyników. W kolejnych rozdziałach autorka omawia poszczególne charakterystyki demograficzne i biologiczne poświęcając osobne rozdziały na takie zagadnienia jak: wielkość populacji i jej ruch naturalny, umieralność w parafiach, przyczyny zgonów, struktura społeczna i zawodowa parafian, analiza uwarunkowań umieralności. Ogólnie te rozdziały można uznać za prezentację wyników, jednak w każdym z tych rozdziałów omówienie metod przedstawienie wyników i ich interpretacja mieszają się ze sobą. Zastosowanie niestandardowego układu pracy traktuje raczej jako zaletę niż wadę pracy. Ułatwia to scharakteryzowanie danego zjawiska i podążanie za tokiem rozumowania Doktorantki. Ostatni rozdział ściśle związany z poprzednimi to Dyskusja, w którym Autorka dokonuje syntezy własnych oryginalnych obserwacji a także krytycznej ich analizy w stosunku do wyników opublikowanych w literaturze przedmiotu przez innych badaczy.

Pod względem merytorycznym praca nie budzi większych zastrzeżeń. Oceniając merytoryczną wartość rozprawy chciałabym pokreślić umiejętne i zwięzłe wprowadzenie w tematykę badawczą oraz jasne sformułowanie celu pracy i zadań badawczych, adekwatny dobór metod badawczych i narzędzi statystycznych, jasny i wyczerpujący sposób przedstawienia wyników i właściwą, krytyczną ich interpretację na tle bogatej literatury przedmiotu. W prezentowanej pracy brakuje typowego dla rozpraw doktorskich rozdziału: wnioski. Zamiast tego Doktorantka umieściła rozdział *Podsumowanie*, który właściwie jest rozszerzoną wersją wniosków. Jednak brak wyraźnej i krótko sformułowanej odpowiedzi na pytanie jakie główne czynniki warunkują umieralność w badanej populacji uważam za minus pracy. Nie ma także streszczenia, przedstawione na koniec pracy w języku angielskim *Summary* jest tłumaczeniem rozdziału *Podsumowanie*. Brak streszczenia nie wpływa na treść pracy, jednak w pracy naukowej umiejętność pisania streszczeń jest bardzo ważna. Streszczenia są pierwszymi elementami pracy czytanyymi przez redaktorów,

Wydział Biologii

Instytut Zoologii

i Badań Biomedycznych

ul. Gronostajowa 9

30-387 Kraków

tel.: +48 12 664 50 06

+48 12 664 50 07

fax: +48 12 664 51 01

sekretariat.izibb@uj.edu.pl

www.izibb.wb.uj.edu.pl

a później po ich opublikowanie przez innych naukowców, na ich podstawie komitety naukowe decydują o zakwalifikowaniu referatu do prezentacji podczas konferencji. Dobrze było więc pokazać w rozprawie doktorskiej iż Doktorantka również posiada umiejętność napisanie dobrego streszczenia.

Poprawność redakcyjna rozprawy

Recenzowana praca doktorska przygotowana została pod względem formalnym prawidłowo. Praca jest napisana starannym językiem, z dużą dbałością o czytelność przekazu, który ułatwiają liczne ryciny i tabele. Potknięcia interpretacyjne czy edytorskie są niezmiernie rzadkie i mało istotne. Doktorantka posługuje się ogólnie przyjętym mianownictwem i terminologia stosowaną w piśmiennictwie naukowym. Bibliografia jest objętościowo adekwatna i liczy pozycje, które są trafnie dobrane do tematyki rozprawy, co świadczy o dobrym przygotowaniu Doktorantki i jej skrupulatności. Przeważająca większość pozycji w literaturze to oryginalne prace badawcze, opublikowane w renomowanych czasopismach naukowych w ostatnich latach. Zawarte w dysertacji ryciny i tabele są przejrzyste i stanowią bardzo wartościowe uzupełnienie całości.

Wydział Biologii

Instytut Zoologii

i Badań Biomedycznych

Uwagi krytyczne:

Wstęp bardzo dobrze wprowadza czytelnika w zagadnienia związane z paleodemografią, jednak jeśli zgodnie zawartą w celu pracy informacją, że „*przeprowadzone badania zmierzały do ustalenia czy umieralność i struktura umieralności populacji XIX-wiecznego Wrocławia była zależna od czynników środowiskowych, odmiennej pozycji zawodowej, a więc także sytuacji społeczno-ekonomicznej*” powinny być przynajmniej krótko omówione teoretyczne przesłanki dotyczące tej zależności. Dlaczego autorka spodziewa się, że umieralność wynika z czynników środowiskowych, w jaki sposób pozycja zawodowa może wpływać na zdrowie i długość życia człowieka? Dlaczego w badaniach dotyczących biologii człowieka uwzględnianie statusu społeczno-ekonomicznego jest wręcz koniecznością?

Niedostatecznie jest także podkreślone jest także znaczenia badań demograficznych dla biologii populacyjnej człowieka współczesnego. Działanie doboru naturalnego na gatunek ludzki uwidacznia się głównie w selekcji wynikającej ze zróżnicowanej umieralności oraz selekcji wynikającej ze zróżnicowanej płodności. Niektórzy badacze uważają, że w przeważającej części ewolucji człowieka biologiczna i kulturowa regulacja nacisków selekcyjnych zachodziła głównie w wyniku zmian uwarunkowań umieralności. Dodatkowo współczynniki

ul. Gronostajowa 9

30-387 Kraków

tel.: +48 12 664 50 06

+48 12 664 50 07

fax: +48 12 664 51 01

sekretariat.izibb@uj.edu.pl

www.izibb.wb.uj.edu.pl

demograficznie: umieralności, umieralności niemowląt, urodzeń, płodności i przyrostu naturalnego są uznawane za pośrednie mierniki stanu zdrowia populacji. Biorąc to pod uwagę szczególne znaczenie wydają się mieć zaprezentowane w rozprawie doktorskiej Pani Katarzyny Kuźniarskiej badania, dzięki którym można prześledzić dynamikę zmian sposobności do działania selekcji naturalnej w populacjach lokalnych i szkoda, że Autorka nie wymieniła zalet swoich badań oraz możliwości ich potencjalnego wykorzystania w biologii. Dobrze byłoby to uwzględnić w przyszłych publikacjach.

Kolejne uwagi są bardziej szczegółowe i mają mniejsze znaczenie.

- W tabelach 29-31 bardziej wskazane byłoby podanie procentów dla kolumn niż dla wierszy. Dla przykładu, bardziej interesujące dla mnie jest nie jaki procent spośród dzieci zmarłych w wieku 0-1 stanowiły dzieci z kolejnych kohort urodzeniowych, ale jaki procent spośród wszystkich zmarłych w danej kohorcie stanowiły dzieci w wieku 0-1.
- Warto zwrócić uwagę, na alternatywne wytłumaczenie uzyskanych zależności. Na stronie 103 w rozdziale Dyskusja Autorka pisze: „*biorąc pod uwagę regułę zgodnie, z którą w populacjach XIX-wiecznych co najmniej 30% dzieci umierało przed ukończeniem 1 roku życia, a połowa przed ukończeniem 5 lat przypuszczać można, że wysokie liczby urodzeń odnotowane w badanym czasie do pewnego stopnia generowały wysokie liczby zgonów*”. Takie wytłumaczenie jest logiczne ponieważ z pewnością każdy kto się urodzi wcześniej czy później umrze. Jednak zgodnie z teoriami socjobiologicznymi również wysoka śmiertelność dzieci może generować wyższą płodność. Widoczne jest to u zwierząt, gdzie rozróżnia się gatunki o strategii rozrodczej typu K i typu r, ale także u człowieka. Jeśli szanse dożycia do wieku dorosłego są nieduże, z biologicznego punktu widzenia wskazane jest posiadanie większej liczby potomstwa, aby przynajmniej część z nich osiągnęła wiek rozrodczy.
- Szkoda także, że nie porównano danych dotyczących struktury umieralności i przyczyn zgonów XIX wiekowej ludności Wrocławia do danych dotyczących współczesnej populacji Wrocławia lub w przypadku braku informacji w tym zakresie do danych GUS dotyczących Polski.

Wniosek końcowy

Podsumowując całość rozprawy Pani mgr Katarzyny Kuźniarskiej stwierdzam, że stanowi ona oryginalne osiągnięcie naukowe i zawiera nowe

Wydział Biologii

Instytut Zoologii

i Badań Biomedycznych

ul. Gronostajowa 9

30-387 Kraków

tel.: +48 12 664 50 06

+48 12 664 50 07

fax: +48 12 664 51 01

sekretariat.izibb@uj.edu.pl

www.izibb.wb.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

dotychczas niepublikowane wyniki o dużej wadze poznawczej oraz przyczynia się do poszerzenia horyzontów badawczych w biologii człowieka.

Rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Kuźniarskiej pt. „Uwarunkowania umieralności wśród XIX-wiecznych katolików z parafii św. Maurycego i św. Mikołaja we Wrocławiu pod względem wartości naukowej oraz merytorycznej spełnia warunki stawiane rozprawą doktorskim, określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytułach naukowych (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami Dz. U. z 2016 r. poz. 882, 1311, z 2017 r. poz. 859, 1530).

Na tej podstawie, zwracam się do Rady Naukowej Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Kuźniarskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

J. Wronko

Kraków, 10.10.2018

Wydział Biologii

Instytut Zoologii

i Badań Biomedycznych

ul. Gronostajowa 9

30-387 Kraków

tel.: +48 12 664 50 06

+48 12 664 50 07

fax: +48 12 664 51 01

sekretariat.izibb@uj.edu.pl

www.izibb.wb.uj.edu.pl